

Sociala konsekvenser av lågt vattenstånd i Vänern

Erik Persson
Centrum för klimat och säkerhet
Karlstads universitet

Sammanfattning

Tappningsstrategin för Vänern ändrades i ett beslut från Länsstyrelsen Västra Götalands län och Vattenfall AB, på uppdrag av regeringen, för att minska risken för översvämningar i Vänern. I detta beslut stod att en risk förelåg för att vissa negativa miljömässiga och sociala konsekvenser skulle kunna uppstå som en följd av en ändrad tappningsstrategi.

Under våren och sommaren 2009 var vattennivåerna i Vänern lägre än normalt och då många människor som på olika sätt nyttjar Vänern fick problem höjdes också röster mot den ändrade tappningsstrategin. I media kunde man läsa om människors problem med de låga vattennivåerna och deras farhågor om mer frekvent återkommande år med lågt vatten som en följd av den ändrade tappningsstrategin.

Centrum för Klimat och Säkerhet vid Karlstads universitet inledde ett arbete med att kartlägga vilka kategorier av människor som drabbats samt vilka sociala konsekvenser de upplevt av det låga vattenståndet. Under juni, juli och augusti månad gjordes intervjuer med ett 20-tal människor som på olika sätt nyttjar Vänern.

Resultatet av studien visade att ett stort missnöje fanns med den ändrade tappningsstrategin, att den upplevdes ha flera negativa sociala konsekvenser, i första hand på båtliv och boende, och att en önskan fanns om att finna en lösning som inte behövde drabba dem som nyttjar Vänern ur ett socialt perspektiv.

Abstract

The tapping strategy for Lake Vänern was changed in a decision made by the County Administrative Board of Västra Götaland and Vattenfall Ltd., on behalf of the government, in order to reduce the risk of flooding in the Lake Vänern area. It was mentioned in the decision that a modified tapping strategy could have some negative environmental and social consequences.

In the spring and summer of 2009 the water levels in Lake Vänern were lower than usual, and since a lot of people who, for various purposes, make use of Lake Vänern were negatively affected, voices were raised in protest of the modified tapping strategy. In the media you could read about the problems people were having as a consequence of the low water levels, and their concerns regarding a more frequent recurrence of years with low water levels as an effect of the new tapping strategy.

The Centre for Climate and Safety at Karlstad University initiated a project on mapping the categories of people affected as well as the social consequences they had experienced due to the lower water levels. During the months of June, July and August, interviews were conducted with some 20 people who in one way or another use Lake Vänern.

The results of the study showed that many were dissatisfied with the modified tapping strategy, and that they experienced several negative social consequences due to it, mainly for boating and for living in the area. The study also showed that they were hoping for a solution that would not affect the people who make use of Lake Vänern for social purposes.

Innehåll

1 Inledning	7
2 Metod och avgränsningar	8
Insamlingsmetod	8
Analysmetod	8
Definition och avgränsning	9
3 Bakgrund	10
Vänern	10
Klimat- och sårbarhetsutredningen och den ändrade tappningsstrategin	12
Vänern 2009	14
4 Kategorier	15
5 Intervjusvar	16
Upplevda problem med lågt vattenstånd	16
Konsekvenser för andra människor och deras åsikter	17
Farhågor inför framtiden	18
Privata åtgärder	19
Syn på myndigheter och deras sätt att hantera översvämningsproblematiken	20
Tankar om översvämningen 2000/2001	21
Syn på alternativa sätt att hantera översvämningar	22
6 Diskussion	23
Metoddiskussion	23
Resultatdiskussion	23
Referenser	27
Rapporter och artiklar	27

1 Inledning

Den 14 april 2008 beslutade regeringen att tappningsstrategin för Vänern skulle ändras som en följd av de omfattande översvämningar som drabbade Vänerns kringliggande kommuner under hösten och vintern 2000/2001. Därtill visade prognoser i Klimat- och sårbarhetsutredningen (SOU 2007:60) att risken för översvämningar i Vänern kommer att öka. Vänern skulle efter beslutet kunna hållas lägre över året för att ge bättre marginaler och därmed minska översvämningens risk betydligt. Vissa negativa konsekvenser befarades med den ändrade tappningsstrategin, i första hand miljömässiga och sociala.

Under våren och sommaren 2009 var vattennivåerna i Vänern under genomsnittet och många människor upplevde att detta påverkade deras sociala umgänge med sjön. Även om nederbörden och följaktligen tillrinningen till Vänern var mindre än vanligt under denna tid gjorde många en koppling mellan det låga vattenståndet och den ändrade tappningsstrategin, och var oroliga för att detta tillstånd skulle bli normaliserat i framtiden. I media höjdes röster från flera olika håll om hur dåligt detta var.

Med anledning av de problem som människor upplevde inleddes ett arbete med att mer ingående kartlägga vilka kategorier av människor som drabbats samt vilka sociala konsekvenser de upplevt av det låga vattenståndet. Intervjuer gjordes med ett 20-tal personer och data från dessa är grunden för resultatet i denna rapport.

2 Metod och avgränsningar

Insamlingsmetod

För att kunna utreda hur olika kategorier av människor upplevde det låga vattenståndet under våren och försommaren 2009 samt vilka eventuella synpunkter dessa har på den ändrade tappningsstrategin för Vänern har jag valt att genomföra intervjuer med människor som lever och verkar i anslutning till Vänern. Det bor närmare 300 000 människor i strandkommunerna runt Vänern. Dessa människors relation till Vänern varierar naturligtvis kraftigt – det sträcker sig alltifrån människor som blott känner till dess existens till människor vars levebröd är beroende av sjön. (Christensen mfl, 2007) Inom ramen för detta arbete har jag valt att identifiera olika kategorier av människor som ur social synpunkt kan tänkas vara negativt berörda av det låga vattenståndet. Jag har intervjuat åtminstone en person ur varje kategori. Inom vissa kategorier har jag fått svar av så många som åtta personer. Tilläggas bör att det säkert finns fler kategorier av människor som jag inte lyckats fånga upp. Studien ger dock en översiktlig bild av situationen och kan vara en bra grund för fortsatta studier.

Intervjuerna genomfördes såväl skriftligt som muntligt. Intervjuerna var semistrukturerade, det vill säga att utgångspunkten var ett antal frågor som var samma till alla tillfrågade, men att olika följdfrågor ställdes beroende på i vilken riktning intervjun gick. I synnerhet blev de muntliga intervjuerna olika. De muntliga intervjuerna spelades in på band, varför samtliga intervjuer finns nedtecknade i skrift. Intervjuerna skedde löpande under två månaders tid, vilket kan ha haft påverkan på respondenternas förförståelse. De som intervjuades i ett tidigt skede, när vattennivån på Vänern var särdeles låg, kan ha uppfattat problematiken annorlunda än de som intervjuades i ett senare skede, när vattennivån på grund av ett ihärdigt regnande hade stigit med ca 20 cm.

Analysmetod

Den metod som använts bygger på min egen förståelse om kvalitativ metod, i första hand induktiv metod och Grounded Theory. Den bok jag i första hand har utgått ifrån är Alan Brymans bok Samhällsvetenskapliga metoder (2002). Från utskrifter av intervjuerna kunde bortåt 50 nyckelbegrepp identifieras och dessa nyckelbegrepp slogs sedan samman till teman. Dessa teman fungerar som rubriker i resultatet, och under dessa ges sammanfattningar av intervjuernas innehåll samt citat som illustrerar tankar från dessa teman. I resultat-

redovisningen har en strävan funnits för att påvisa en kvalitativ bredd och det subjektiva. Det är de intervjuades verkliga åsikter som ska presenteras. Det redogörs inte i resultatet för hur ofta en tanke uttrycks eller hur många som delar denna tanke, endast att den förekommer. Den ordning som teman faller under är på inga vis utifrån en rangordning. De tankar och tolkningar om framtagna intervjudata som har vuxit fram under arbetsprocessen presenteras i diskussionsavsnittet.

Definition och avgränsning

Denna rapport avgränsar sig till att beskriva direkta och indirekta sociala konsekvenser av det låga vattenståndet och den ändrade tappningsstrategin för Vänern. Ekonomiska och miljömässiga konsekvenser tas upp frekvent i rapporten och hos de intervjuade, och detta beror på att dessa konsekvenser indirekt har negativa effekter på brukarnas sociala umgänge med Vänern.

Med socialt umgänge menas ett aktivt nyttjande av Vänern som tar sig olika uttryck. I denna studie handlar det bland annat om turismverksamhet, strandnära boende, badande och segling.

3 Bakgrund

Vänern

Vänern är Sveriges största och Europas tredje största sjö. 10 % av Sveriges areal utgörs av Vänerns avrinningsområde om Göta älv inkluderas (SOU 2006:94). Vänerns betydelse ur ett historiskt perspektiv är svår att mäta, det räcker med att säga att detta område med dess olika samhällen och människor är starkt präglad av sjön och dess karaktärsdrag. Sjön har inte bara format den typ av näring som har bedrivits i området utan också människornas sinnelag. Detta är kanske inte att undra på, då Vänern med dess unika utseende är särdeles vacker att beskåda och sällsam att umgås med. Med kala fågelskår, klippiga kustområden och de milslånga vidderna är associationerna kanske närmare till havet än till Sveriges sjölandskap. (Christensen mfl, 2007)

Olika näringar i anslutning till Vänern är det som kanske mest har format Vänerns utseende idag. Utformningen av den vattendom som fastställdes 1937 återspeglar intresset från en rad olika aktörer inom bland annat sjöfart, jordbruk, fiske och inte minst elproduktion. Historiskt sett är vattenståndsvariationer i Vänern naturligt förekommande. Bygderna runtomkring Vänern har besvärats av översvämningar långt tillbaka i tiden och lidit skada av detta. På samma gång har låga vattenstånd förekommit, med det lägsta uppmätta värdet på runt 43,15 möh (sjökortsnivån är 43,8 möh). Effekten av vattendomen var att de högsta vattenstånden minskade samt att maxtappningen och fluktuationerna i Göta älvs vattenföring ökade markant. (SOU 2006:94)

Vattendomen innehåller ett flertal bestämmelser om hur vattenhushållningen skall hanteras och beskriver hur avtappningen från Vänern ska regleras utifrån den dämning- och sänkningsgräns som står beskriven i vattendomen. Dämning- och sänkningsgränsen varierar i förhållande till den under ett normalår fluktuerande tillrinningen, med en högre tillrinning på vintern och lägre på sommaren. (SOU 2006:94)

Den lägsta tillåtna tappningen för Vänern står i relation till att Göta älv, som är Vänerns enda utlopp, används både för transporter och som råvattentäkt för nära 700 000 människor. Om tappningen blir för låg riskeras dessa, inte minst därför att saltvatten då kan tränga upp i älven. På grund av risk för skred och översvämning i Göta älv dalen är den högsta tillåtna tappningen begränsad till

1 030 m³/s. Det unika med vattendomen för Vänern, i förhållande till andra vattendomar, är att Vänern kan stiga kraftigt om hög tillrinning pågår under en längre period, eftersom tappningsgränsen aldrig får överstigas. Noteras kan att tappningsgränsen överskreds i samband med den översvämning som kulminerade i januari 2001, då tappningen låg på 1190 m³/s. (SOU 2006:94)

Vänerområdet drabbades av svåra översvämningar mellan november 2000 och januari 2001. Utöver den extrema händelse som inträffade i Arvika i samband med denna period låg Vänerns vattenstånd på +45,67 möh (RH00), den högsta uppmätta nivån sedan 1927. Översvämningen vållade stora skador på mark och egendom, trots en stor omfattning av olika förebyggande och akuta insatser. En rekonstruktionsberäkning som gjordes av Bergström m fl (SOU 2006:94) visade att det vattenstånd som uppnåddes i januari 2001 hade blivit ca 40 cm högre om sjön inte hade varit reglerad, vilket skulle innebära att händelsen var den mest extrema hydrologiska situationen i Vänern under de senaste 200 åren, det vill säga så länge som regelbundna observationer har utförts. Syftet med vattendomen var delvis att kontrollera de högsta vattennivåerna. Det framgår dock av vattendomen att vattenstånd kring 45,60 cm kan uppstå även efter regleringen. Det innebär att förutsättningarna för den översvämning som skedde 2000/2001 var förutsedda redan 1937, vilket kan ha spelat en roll i hur väl förberett de drabbade samhällena runt Vänern var vid översvämningen. (SOU 2006:94)

Även om vattenståndsvariationerna har minskat kraftigt sedan vattendomens införande kan översvämningar såväl som lågvattenperioder inträffa – allt i enlighet med vattendomen. I april 1970 låg Vänerns vattennivå på 43,25 m, vilket är det lägsta uppmätta värdet sedan vattendomen började gälla. (SOU 2006:94) I Nya Wermlandstidningen (NWT) kommenterades effekterna av det låga vattenståndet flitigt. Följande citat är hämtade från NWT i april 1970:

”Vattenståndet är mycket lågt och många bryggor utefter Vålösundet verkar vara mer hopptorn än båtbyggor”
(NWT, onsdag 8 april, 1970, s. 8)

”- Vattenbristen i Vänern och Göta älv blir bara sämre, säger hammmästare Ek. För varje dag sjunker Vänerytan ytterligare. Det enda man kan hoppas på är ett ordentligt värregn. Dagsmejan hjälper inte mycket till. Den snö som solen

smälter samman går direkt upp i luften. Samma sak händer på nätterna – då fryser vattnet bort.”

(NWT, onsdag 1 april, 1970, s. 11)

Klimat- och sårbarhetsutredningen och den ändrade tappningsstrategin

Regeringen fattade den 30 juni 2005 beslut om att en utredning skulle göras för att kartlägga det svenska samhällets sårbarhet för globala klimatförändringar och de regionala och lokala konsekvenserna av dessa förändringar samt bedöma kostnader för eventuella skador som en följd av dessa. Utredningen antog namnet Klimat- och sårbarhetsutredningen och publicerades 2007. Under utredningens lopp konsulterades en mängd olika aktörer och intressenter för att underlaget skulle bli så omfattande och precist som möjligt. (SOU 2007:60)

En av de slutsatser som drogs av utredningen var att ”antalet dagar med kraftig nederbörd ökar under vinter, vår och höst i större delen av landet. Ser man till de intensivaste regnen är det fråga om betydande ökning.” (SOU 2007:60) Ökad nederbörd innebär för vattendragens del ökad tillrinning, vilket i sin tur ger ökad risk för översvämningar.

En av de frågor som diskuterades i Klimat- och sårbarhetsutredningen var vilka åtgärder som är bäst för att hantera översvänningsproblematiken i Vänern. Den bedömning som gjordes var att en ändrad tappningsstrategi för Vänern skulle kunna minska en 100-årsnivå med cirka 0,4 meter. Samtidigt skulle ändringen varken innebära några större förluster i utebliven elproduktion eller någon ändring av lägsta sänkningsgräns eller högsta dämningssgräns. (SOU 2007/60) Den ändrade tappningsstrategin går ut på att tappa mer än man gjort tidigare, fast inom ramen för vattendomen och innebär i princip att sjöytan sänks med 15 cm. (Christensen, 2009) Denna åtgärd för att hantera översvänningsfrågan för Vänern ansågs vara den mest lämpliga eftersom den kunde vidtas på kortast tid, till lägst kostnad och med en rejäl effekt på de högsta flödena. Även om lösningen inte var tänkt att vara permanent skulle den kunna fortlöpa till dess att nya, mer hållbara lösningar kunde utvecklas. (SOU 2007:60)

Ett flertal instanser av olika karaktär fick möjlighet att yttra sig över Klimat- och sårbarhetsutredningen. Följande instanser yttrade sig i frågan om en ändrad tappningsstrategi för Vänern: Svenska Kryssarklubben, Naturskyddsföreningen

Värmlands län, Vänerens Vattenvårdsförbund, Kommuner i samverkan om Vänerens vattenreglering och Länsstyrelsen Värmland.

Svenska Kryssarklubben Vänerkretsen (Bengtsson, 2008), Naturskyddsföreningen Värmlands län (Westerlund, 2008) och Vänerens Vattenvårdsförbund (Christensen, 2007) var samtliga oroliga för att den ändrade tappningsstrategin skulle få betydande negativa effekter på miljön, i synnerhet i form av igenväxning, försämrad biologisk mångfald och minskade naturvärden, i och med att Vänerens unika karaktär skulle förändras. Studier som gjorts av Vänerens Vattenvårdsförbund har visat på tydliga positiva samband mellan fluktuerande vattennivåer och fågelliv. Likaså finns det indikationer på att vass och igenväxning förhindras av fluktuerande vattennivåer. Att minska fluktuationerna riskerar att öka igenväxning och minska den biologiska mångfalden. Svenska Kryssarklubben Vänerkretsen uttryckte dessutom oro för att Väneren som turist- och långfärdsmål skulle komma att försvåras om Vänerens unika naturvärden skulle komma att minska och tillgängligheten försvåras.

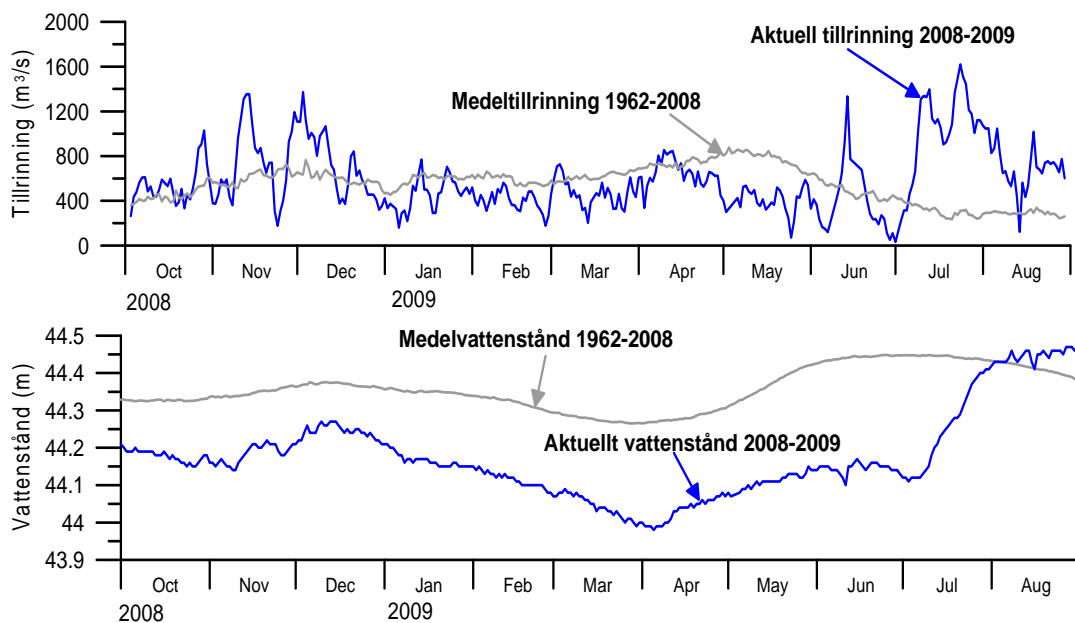
Kommuner i samverkan om Vänerens vattenreglering (Thörnesjö, 2008), det vill säga kommunerna Grästorp, Gullspång, Götene, Lidköping, Mariestad, Trollhättan, Vänersborg och Åmål inom Västra Götalands län samt kommunerna Grums, Hammarö, Kristinehamn och Säffle inom Värmlands län ansåg att det var viktigt att så snart som möjligt fastställa en optimal vattennivå med realistiska och godtagbara variationer för Väneren. Vidare ansåg kommunerna att en planeringsnivå över cirka +47,4 meter skulle vara väldigt negativ för samhällsutvecklingen, samt att det vore katastrofalt för befintlig bebyggelse om en sådan vattennivå skulle uppnås.

Länsstyrelsen i Värmlands län (Mannheimer, 2008) ansåg att lösningen på översvämningsproblematiken på kort sikt låg i en bättre reglering av sjön och på lång sikt låg i en ökad avtappning från sjön. Vidare skrev länsstyrelsen i Värmland:

”Av hänsyn till både igenväxningen och de höga natur- och rekreationsvärdena i Väneren bör en ändrad regleringsstrategi ses som en temporär lösning till dess avtappningsfrågan lösts. Konsekvenserna av en ändrad reglering för miljön, friluftslivet och sjöfarten behöver utredas noggrant. Länsstyrelsen vill också inskräpa angelägenheten av att avtappningsfrågan löses snarast.”

Vänern 2009

Vintern och våren 2009 var förhållandevis torr, med lite nederbörd och följaktligen lite tillrinning till Vänern. Avtappningen under våren 2009 var stor i förhållande till tillrinning och vattenståndet var under en tid ca 30 cm lägre än normalvattenstånd tidigare år. Graferna i figur 1 visar tillrinning och vattenstånd 2008 – 2009 jämfört med medelvärden. (Johansson, 2009)

Figur 1. Vänerns tillrinning och vattenstånd (RH 00) oktober 2008 - augusti 2009 (Johansson, 2009).

Det går inte att fastställa vilken roll den ändrade tappningsstrategin spelade i vattenståndets förhållanden under 2008 – 2009. Av figur 1 att döma korrelerar inte tillrinningen och vattenståndet särskilt bra, vilket tyder på att andra faktorer, som till exempel den ändrade tappningsstrategin, kan ha haft betydelse.

Det låga vattenståndet upplevdes som negativt av olika föreningar och privatpersoner, med många insändare i tidningar som följd till dess att nederbörden ökade i juli månad och vattenståndet steg och i augusti var högre än medelvattenståndet. Det som följer i denna rapport är intervjuer med olika kategorier av brukare som upplevde negativa konsekvenser av det låga vattenståndet 2009.

4 Kategorier

De kategorier av människor som valts ut för att svara på frågor i denna studie är som följer:

Båtentreprenör

Karlstad

Spiken, Källandsö

Vänersnäs 1

Vänersnäs 2

Båtklubb

Karlstads segelsällskap (KSS)

Lidköpings båtklubb

Värmlands båtförbund

Fiskare

Vänersnäs

Källandsö

Husägare

Sommarstugägare, Jäverön, Karlstad

Husägare 1, Bergviks stugförening, Karlstad

Husägare 2, Bergviks stugförening, Karlstad

Husägare 3, Bergviks stugförening, Karlstad

Naturskyddsförening (representant från lokal förening)

Värmland

Värdshusägare

Lurö skärgård

5 Intervjusvar

Upplevda problem med lågt vattenstånd

Under våren och den tidiga sommaren år 2009 var vattennivån under genomsnittet, till följd av lite nederbörd och avsmältning, samt ett medvetet ökat tappande av vatten för att minska översvämningsrisken i Vänern. Till följd av detta upplevde i stort sett samtliga av de intervjuade att deras rekreativsmöjligheter begränsades. Med en lägre vattennivå än vanligt blev det svårt att få ner sin båt i vattnet, det blev svårt att lägga till vid ett stort antal fasta bryggor, ett flertal populära men grunda vikar och farleder blev otillgängliga, flera personer – såväl de intervjuade som personer i de intervjuades närhet, gick på grund oftare och på platser som de utan problem kunnat fara på tidigare, vid normala förhållanden. Flera stränder blev svåråtkomliga, särskilt sådana som normalt kräver båt och som en följd av allt detta valde flera av de intervjuade att i mindre utsträckning än normalt nyttja sina båtar. Detta upplevde samtliga som något oerhört tråkigt, då båtägande för många är en livsstil som är en del av livet året runt med ett klimax just under sommaren.

Flera av de intervjuade ägde fastigheter som låg nära Vänern och vattnet. Dessa fastigheter var såväl sommarstugor som permanenta boenden. Flera upplevde att det låga vattenståndet var besvärligt, och i vissa fall var det ett direkt hinder för nyttjandet av fastigheten. I synnerhet gällde detta den person som likt många andra har en sommarstuga på en ö i Vänern, där möjligheten att transportera såväl livsmedel och vatten som byggmaterial och vänner med båt var en förutsättning för att fastigheten överhuvudtaget skulle kunna nyttjas. Denna person, som har sin stuga på Jäverön, upplevde sin situation som mycket frustrerande.

”X: Jag kan ta färjan, och så kan jag köra bil på kostig så att säga, och sedan får jag gå två kilometer genom skog och det är ingen, det är bara jag och vi som vet hur man ska gå, för det finns ingen tydlig stig. Och där går man inte med de bräddor och den takplåt jag behöver för att underhålla stugan, och man bär inte vatten, och det måste jag också ha med mig.”

”- Så om det här inte funkar så kan du egentligen inte ha din stuga?”

”X: Nej, nej, nej, det kan jag inte. Eller ja, kan men, det blir enormt besvärligt, jag kommer ju inte fram helt enkelt. Man bär inte med sig 25 liter vatten genom skogen 2 km.”

Sommarstugägaren på Jäverön var också upprörd över vilken effekt det låga vattenståndet hade på badmöjligheterna.

”Här inne är det liksom löjligt att bada, visst, man kan gå och lägga sig i det, men det överlever jag utan. Men sedan är hela viken grund här långt ut, och den är ju grundare än normalt så att säga. Jag brukar gå ut på klipporna här och bada, och det har varit bra, för där kan man kliva rakt ned. Men det kan man inte nu när vattnet är lågt. Nu är liksom stupen borta och sedan så är det halt, det är stenar, det är ovanligt mycket långa, vad det nu är för sorts, lavar höll jag på att säga, vad heter det, sjögräs och sådant som växer på stenar – det är väldigt halt.”

Just möjligheten att bada och tillgängligheten till fina stränder fanns det flera som upplevde som viktigt i umgänget med Väneren, och att detta hade försvärats när vattennivån var lägre än vanligt. Många stränder som endast är tillgängliga båtvägen blev obrukbara under denna tid och andra populära stränder blev väldigt annorlunda när vattnet var lågt, i synnerhet stränder som i ursprungsläget är grunda, till exempel det populära Bomstadbadet i Karlstadsregionen, vars strandlinje plötsligt försköts ett hundratal meter.

Konsekvenser för andra människor och deras åsikter

Nästan samtliga av de intervjuade berättade inte bara om problem som de själva hade upplevt, det var också viktigt att betona hur det fanns många fler i deras omgivning som hade upplevt liknande saker och hade tankar om situationen. Vårdshusägaren i Lurö skärgård berättade om andra entreprenörer i området som hade upplevt allvarliga problem med det låga vattenståndet:

”Det går ju fast trafik hit ut till Lurö då, de kör ju från midsommar till augusti ut. Än går de den vanliga vägen hit, men strax får de nog hitta en annan väg för att komma hit. Så dem drabbar det ju ganska hårt egentligen. De har ju en båt som tar 30 passagerare. Det kostar ju mycket att gå en längre väg.”

Flera av de intervjuade hade uppmärksammat att många insändare i lokaltidningarna uttryckte samma åsikter som de själva hade. Det var flera av

dem som uttryckte att missnöjet med den ändrade tappningsstrategin för Väneren, som ansågs ligga bakom det låga vattenståndet, delades av majoriteten av människor som bodde i Vänerregionen.

Farhågor inför framtiden

Det var inte bara problem som hade upplevts i år som bekymrade dem som intervjuades, de hade även olika farhågor inför framtiden, som en följd av den ändrade tappningsstrategin. Då vattennivåerna började stiga i juli fanns det flera som pratade om vilka risker som fanns om den ändrade tappningsstrategin skulle sammanfalla med en torr sommar. En mängd olika problem upplevdes sommaren 2009, när vattennivån successivt ökade från juli och framåt. Flera av de intervjuade ställde sig frågan om hur illa det skulle kunna bli om sommaren blev torr och vattennivåerna därmed skulle bli ännu lägre och under längre tid? Farhågor som uttrycktes handlade bland annat om rekreativsmöjligheterna. Om båtlivet var försvårat under 2009, skulle vissa somrar vara så illa att båtarna aldrig ens lyftes ned i vattnet? Båtliv upplevs inte bara som en hobby, det är för många till stor grad ett sätt att avnjuta en sorts frihet som är svår att finna någon annanstans i tillvaron och ur det perspektivet var dessa farhågor allvarliga.

Tanken på mer frekvent återkommande lågvatten som en följd av den ändrade tappningsstrategin var något som bland annat fiskaren på Vänersnäs hade synpunkter på.

”Vi har inte märkt av någonting än, men, det vi är rädda för är att det blir lågt vattenstånd på våren så att inte gäddan och så kommer in för att leka, det är framförallt den största faran. Men det kanske man inte ser några effekter av förrän det har gått några år. Sen har vi ett problem till då, om det blir lite för lågt vatten så kommer vi inte in i hamnar och sådant här. Vi har även en grundtröskel som vi ska in över, vid Dättern, en sandås som vi ska passera och där är varje centimeter viktig.”

Flera av de intervjuade hade farhågor om en förändrad naturmiljö till följd av ett långvarigt nedhållande av vattennivåerna. Såväl påverkan på fågelliv och fisklek som vasstillväxt och förbuskning fanns på agendan. Vårdshusägaren i Lurö skärgård uttryckte en oro för en ökad igenväxning till följd av minskade vattenståndsvariationer:

”Sen blir ju strandlinjerna annorlunda också. På en låglänt strand blir ju strandlinjen oerhört mycket längre ut än vad den är i vanliga fall. En 30 - 40 cm kan ju göra 100 m på stranden. Och det gör ju att vassen kommer mycket längre ut, det vill säga, det kommer mer vass. Vassen får en chans att växa där den inte har vuxit förut, så det kommer att bli större vassområden tror jag. Detta plus att det inte fluktuerar, alltså, naturmässigt är detta inte heller bra.”

Privata åtgärder

För att hantera såväl översvämningensrisken som det låga vattenståndets effekter hade ett flertal av de intervjuade synpunkter på privata åtgärder som skulle kunna genomföras. Bland annat hade Karlstads segelsällskap tänkt över vilka åtgärder som måste vidtas för att upprätthålla en godtagbar situation i sin hamn:

”Vi kanske behöver, om man säger att det här blir varaktigt, vi kanske behöver muddra 60 eller 70 % av hamnen, ja säg att det är 20 hektar här som behöver muddras.”

Flera av de intervjuade diskuterade också behovet av att röja mer vass, bygga nya flytande bryggor som ersättning för nuvarande fasta, och eventuellt köpa mindre båtar, som inte går lika djupt. Sommarstugägaren på Jäverön, berättade om sina åtaganden för att hantera sin situation:

”Den här kanalen, den går jag och slår varje år. Jag lägger faktiskt ned tre dagar på det här, och så slår jag där, och sedan invändigt och så en vassrygg i mitten som skydd för bryggan, och så drar jag ihop allt det där på land och så eldar jag upp det. Jag kan inte släppa iväg det för då åker det in där eller också så åker det in här tillbaka. Det är bara läget, liksom.”

Han berättade vidare om den uppgivenhet han kände vid tanken på att situationen skulle förvärras:

”Ja, det glömde jag säga, jag tänker strunta i den vassen. Jag har gått där i tio år och slitit som ett djur, och så gör de bara så här att nu tar vi ner vattnet här, häpp, liksom, jag orkar inte. Jag orkar inte hålla på och kämpa med den här grejen, jag försökte få tillstånd att muddra här, men det är ett jätteföretag, det var löjligt vad det var svårt alltså.”

Medan de flesta tänkte på privata åtgärder inom lagens utrymme, fanns det andra som trodde att fler personer skulle ta till illegala metoder för att lösa sina bekymmer med vattennivåer. Till saken hör att flera av de intervjuade upplever att det utöver att vara väldigt kostsamt att till exempel få muddra i vattnet samtidigt är väldigt besvärligt att få tillstånd från reglerande myndigheter. Det skulle vara en viktig orsak till varför fler skulle ta saken i egna händer.

Syn på myndigheter och deras sätt att hantera översvämningsproblematiken

Ett viktigt tema som återkommit i alla intervjuer har varit de intervjuades syn på de myndigheter som har fattat beslutet om en ändrad tappningsstrategi för Väneren. Ständigt återkommande synpunkter var att myndigheternas lösning på översvämningsproblematiken var för kortsiktig, var ohållbar, saknade framförhållning, var för lätt att ta till, borde ha varit mer förnuftig, var suboptimal, var beklaglig, var dåligt uträknad, etc. Vårdshusägaren i Lurö skärgård hade följande att säga.

”X: Men det är bara ekonomiska hänsyn de tar. Det är vad som gäller. Så det har de naturligtvis inte gjort när de har tagit det här beslutet. Det finns ingen som har undersökt det här, vad det har fått för effekter på naturen. Det förstår ju inte vi heller, det kan bli jättestora, men det vet man ju inte. Det är ju komplext, vad händer med alla grundområden och så som fiskarna leker i, det kanske blir så att fiskarna finner nya områden som de leker på, så kan det ju vara.

-: Tycker du att det var bra att man fattade beslut så snabbt för att hantera översvämningsrisken?

X: Ledande fråga. Nej, det är det ju naturligtvis inte. De skulle ju ha, alltså, först och främst tycker jag att de skulle ha gått ut till väldigt många olika och höra vad olika förbund säger, som Vänerens Vattenvårdsförbund till exempel. Och jag menar, vad fiskeförbundet säger och, det skulle de ju ha tagit hänsyn till, det är ju många som lever av det här, även vi som håller på med turism skulle man nog ha frågat innan man tar sådana här beslut. Och så skulle de naturligtvis ha gjort undersökningar, vilka följder det kan få. Det gör man ju nästan alltid i vanliga fall, man kollar ju alltid upp, vad kan bli resultatet av att vi gör så här och det tror jag inte de har gjort alls. Så att det är ju väldigt negativt, tycker jag. Väldigt negativt. Även om de gör det för en god tanke så att säga.”

En viktig sak som skilde de intervjuade i två läger var synen varat eller icke varat av vattenståndsvariationerna i Vänern. En del av de intervjuade ansåg att Vänern bör tillåtas att variera över året, på grund av de miljöfördelar som det anses ge. Den andra delen av de intervjuade ansåg att det bästa vore ifall Vänerns vattennivå var på en och samma nivå året runt, gärna på en nivå då båtliv och annat fungerar men utan att det föreligger en risk för översvämning.

Ett flertal av de intervjuade uttryckte skepsis gentemot motivet till den ändrade tappningsstrategin. En av fastighetsägarna på Bergvik, Karlstad hade följande att säga om motivet.

”Nej, och är Vattenfall inblandade då förstår jag ju att det blir en så enkel lösning som möjligt, de har väl inget intresse av att se till att... de vill väl mest se till att kraftverken har det ordnat. Västra Götaland, det är ju Göta älvdalen, men herregud, Surte kommun...”

Vårdshusägaren i Lurö skärgård hade också uppfattat att det kunde finnas dolda motiv.

” Jag förstår ju kanske, jag vet ju inte vad det grundar sig på, men ryktena går ju om att Karlstad kommun vill bygga strandnära och att det är därför de vill sänka Vänern.”

Samtliga av de intervjuade ansåg samtidigt att det var väldigt viktigt att hantera översvämningsrisken. Flera uttryckte förståelse för vilka stora kostnader som en översvämning kunde innebära, och flera av de som intervjuades hade själva drabbats av de stora översvämningarna 2000/2001. Den ändrade tappningsstrategin ansågs dock vara en lösning på problemet som svängde över för mycket till en annan extrempunkt.

Tankar om översvämningen 2000/2001

Då flera av de intervjuade hade drabbats av översvämningarna 2000/2001 och problematiken med det låga vattenståndet var en följd av ett medvetet agerande mot fler översvämningar i Vänerregionen blev det naturligt att flera stannade upp och elaborerade kring översvämningar och betydelsen av dessa. En som var hårt drabbad av översvämningarna 2000/2001 och därför mer kluven i fråga om den ändrade tappningsstrategin var den intervjuade fiskaren på Vänersnäs.

” -: Hur drabbades ni då?

X: Ja, det blev stopp här, hela vår hamnanläggning stod under vatten, bryggor försvann och revs ned alltihop och vi hade stopp i fisket under ett halvårs tid. Vi hade vatten ungefär i fönsterhöjd. Så vi hade totalstopp. Hamnen var totalhavererad, det var liksom nästan sönderslaget alltihop. Vi fick renovera alla lokaler.

-: Det måste ha kostat hur mycket som helst.

X: Ja. Dels krängel för oss, massa krängel, men annars var det ju en försäkringsfråga. Det är inte återställt än, vi håller på att bygga ny kaj nu, för det underminerar ju alltihop, så vi håller på att renovera än. Så det vill vi ju inte ha en gång till.”

Flera av de intervjuade uttryckte också skepsis gentemot hanteringen av översvämningarna 2000/2001. Man anmärkte bland annat på att ansvariga myndigheter saknade en beredskapsplan, att samverkan mellan berörda myndigheter fungerade dåligt, att de började tappa vatten alldeles för sent och att det fanns ett vinstintresse som låg bakom detta.

Syn på alternativa sätt att hantera översvämningar

Samtidigt som mycket kritik riktades mot såväl hanteringen av översvämningarna 2000/2001 som den ändrade tappningsstrategin fanns det många olika tankar om alternativa sätt att hantera översvämningar på. Flera långsiktiga lösningar diskuterades, såsom tunnelbygge, anpassning av befintlig bebyggelse, nya kanaler, etc, men vad de flesta ansåg var att tappningen över året bara skulle ske med större hänsyn till de intressen, där fritidsintressen är en viktig del, som finns i Vänerregionen. Sådana hänsyn skulle kunna visas genom att vattennivån på Vänern inte medvetet hölls låg när många vill bruka sjön, alltså under sommaren. Flera av de intervjuade hade uppmärksammat att översvämningar i Vänern normalt sker på senhösten och vintern, och att det därför inte var nödvändigt att hålla den låg i början av sommaren. En stark misstro fanns mot att Vänern tar så lång tid att tömma, många upplevde att den ändrade tappningsstrategin hade valts därför att konsekvenserna därav inte hade beaktats, eller rent ut av negligerats.

6 Diskussion

Metoddiskussion

Det finns några saker att betänka beträffande hur denna studie har genomförts. En sådan sak gäller urval av respondenter. Syftet var att utreda hur olika kategorier av människor upplevde det låga vattenståndet, och i och med detta fanns en vilja att finna så många kategorier som möjligt, som enligt min egen förförståelse kunde ha en åsikt i frågan. Valet av kategorier har förvisso problematiserats under arbetes gång, men det är mycket möjligt att fler kategorier hade kunnat identifieras och tagits upp i studien.

Efter att kategorierna hade fastslagits skulle individer som matchade dessa kategorier identifieras. Hur görs ett sådant urval på lämpligaste sätt? Mitt sätt blev att söka i lokaltidningar, söka organisationer och föreningar på internet, samt vara lyhörd för idéer från kolleger och andra människor om lämpliga respondenter. Över 50 olika personer har kontaktats för att svara på frågor och mindre än hälften har givit svar. Möjligheten att dra några generella slutsatser utifrån studien är värd att diskutera. De synpunkter som kommit fram representerar inte alla människor som skulle ha kunnat intervjuas för denna studie. Jag anser mig inte ha påverkat de intervjuade på ett otillbörligt sätt.

Resultatdiskussion

Om de omfattande intervjudata som tagits fram reducerades till ett ord skulle det bli "missnöje". De människor som har intervjuats är i huvudsak missnöjda med hur översvämningsrisken i Vänern har hanterats och hur detta har påverkat deras nyttjande av sjön. Många uttrycker att de ansvariga i frågan, det vill säga regeringen, har valt den lättaste vägen ut. Samtidigt känner många ett slags maktlöshet inför situationen. De frågar sig hur detta beslut skulle kunna ändras, men också hur det hade kunnat förhindras från första början. Eftersom regnet strilade ihärdigt under den andra halvan av sommaren så mörkades dessutom betydelsen av den ändrade tappningsstrategin. Vad hade hänt om sommaren hade fortsatt att vara torr under juli och augusti?

Intervjuerna visade på att motståndet mot den ändrade tappningsstrategin är stort. De som upplever att den ändrade tappningsstrategin av olika anledningar är dålig är dock på inga vis en homogen grupp. Den enda likheten dem emellan är egentligen motståndet till den ändrade tappningsstrategin, men sedan har de

radikalt olika åsikter om hur översvämningsrisken bör hanteras istället och hur Vänerens vattenstånd bör variera. De skilda åsikterna grundar sig till stor del på två saker, dels att intressen och behov varierar, dels att kunskap om Väneren varierar. Människor som har ett delvis biocentriskt perspektiv på världen vill helst se att Vänerens vattenstånd tillåts variera mycket och att människan i högre grad än tidigare skall anpassa sig efter dessa variationer, medan människor med ett mer antropocentriskt perspektiv tycker att Vänerens vattenstånd skall ligga på en stabil nivå, med varken för höga eller låga nivåer. Dessa grundinställningar är varandras raka motsatser och ur detta ser det svårt ut att mobilisera en enad röst som för regleringsmotståndarnas talan. Det är samtidigt svårt att säga att en enad röst för en annan reglering av Väneren än den nu gällande skulle räcka för att få beslutsfattarna att ändra sitt beslut, då alternativen är få och rädslan för nya översvämningsolyckor likt den som inträffade 2000/2001 är stor. Denna studie bidrar till att skildra den specifika frågans komplexitet, men höjer också frågor om hur samhället i allmänhet ska förhålla sig till risker. Hanteringen av översvämningsrisken kring Väneren handlar om att väga nytta mot kostnader, och de värden som ska vägas är av såväl kvantitativa som kvalitativa slag. Att identifiera nytta och kostnader kan vara svårt nog, det kräver bra utredningar. Att dessutom värdera dessa är förstås ännu svårare. Om inte nytta och kostnader kan identifieras, värderas och vägas mot varandra blir besluten skeva.

Har beslutsfattarna i denna situation fattat ett beslut som gynnar medborgarna? Javisst har de gjort det, de har minskat översvämningsrisken markant, vilket såväl skyddar de som bor längs med Vänerens kust som det sparar skattebetalarna stora summor pengar. De som intervjuats säger själva att det är av största vikt att en översvämningsolycka som den som inträffade 2001 inte inträffar igen. Flera av de intervjuade uttryckte dock att översvämningsproblematiken och dess potentiella lösningar inte har diskuterats tillräckligt för att det bästa beslutet skulle kunna fattas. För att kunna gynna det stora flertalet måste beslut ofta missgynna ett fåtal. Ett sådant dilemma har också uppstått i översvämningsfrågan. Beslut kan inte vara omtyckta av alla, men de kan vara välgrundade. Denna studie försöker bidra till detta.

Det har sagts att den ändrade tappningsstrategin kommer att få negativa konsekvenser för miljö och rekreation, utan att det står klart vilka de negativa konsekvenserna är och hur omfattande dessa kan tänkas bli. Å ena sidan är försvarade fritidsbåtsförhållanden ur ett kommunalt perspektiv ett litet pris att betala för att minska översvämningsrisken. Som Kommuner i samverkan om

Vänerns vattenreglering skrev i sitt remissyttrande (Thörnesjö, 2008) är översvämningar ett allvarligt hot. Behovet av att bygga vattennära för att locka till sig nya invånare är också starkt, och står i kontrast till de tankar som kom fram vid intervjuerna om att anpassa bebyggelsen efter varierande vattennivåer. Å andra sidan visar intervjuerna att stora värden är hotade, värden som inte gick att utläsa i beslutet om en ändrad tappningsstrategi för Vänern. Det handlar inte bara om att några människor får svårt att åka båt om det blir lite vatten ett år. För det första är det väldigt många människor som de facto berörs, men inte minst viktigt är att deras livsstil i värsta fall hotas. Ingen har frågat dessa människor vad de är beredda att betala för att få upprätthålla denna livsstil. En indirekt konsekvens av den ändrade tappningsstrategin som är väldigt konkret i ekonomiska termer är de åtgärder som kommuner, föreningar och privatpersoner måste vidta. Hamnar måste muddras, vass måste röjas, fasta bryggor måste bytas mot flytande, och om det visar sig att Vänerns många fågelskär, som är skyddade av både svensk och europeisk lag, börjar växa igen, måste de röjas på ett varsamt sätt. Det kan röra sig om väldigt mycket pengar, pengar som, om problemet inte hade funnits hade kunnat användas till annan typ av konsumtion. Med andra ord borde kostnader av denna typ också inkluderas i beslutsunderlagens kostnadsnyttoanalyser.

Sverige strävar mot en hållbar utveckling av samhället och i slutändan måste frågan ställas om vad hållbar utveckling är. Mycket kortfattat handlar det om en samhällsutveckling där ekonomisk, social och ekologisk utveckling skall ske i harmoni med varandra, där ingen av dessa dimensioner får ta oproportionerlig plats på bekostnad av de andra. Beslutet om en ändrad tappningsstrategi för Vänern har i huvudsak fattats med hänsyn till direkta ekonomiska variabler. Det är väldigt tydligt att sociala och ekologiska aspekter är underordnade, men även flera indirekta ekonomiska aspekter. Är det bara ett undantag i detta enskilda fall, eller är det alltid så utvecklingsproblem blir lösta? För Sveriges egen skull måste frågan ställas om hur hushållning bäst sker av de resurser som finns. Vänern är ju inte bara ett problem, de som är rädda för översvämningar är samtidigt bland dem som allra mest uppskattar de andra värden som kommer av att leva i anslutning till vatten. Sociala faktorer har bidragit till att människor har bosatt sig vid Vänern lika mycket som praktiska faktorer. Om denna sociala komponent nu är så central till varför människor lever som de gör, måste hänsyn visas när de problem som av naturliga skäl uppstår ska hanteras. Om Sverige på allvar strävar efter en hållbar utveckling av samhället kommer besluten bli svårare att fatta, men förhoppningsvis blir utfallet också bättre.

Referenser

Rapporter och artiklar

Bengtsson, Eie (2008). *Yttrande över slutbetänkandet "Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter" (SOU 2007:60)*. Yttrande 2008-01-06. Svenska Kryssarklubben Vänerkretsen

Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber ekonomi. Malmö

Christensen, Agneta, Lidholm, Nina, Johansson, Jenni (2007). *Vänern och människan. Vattenvårdsplan för Vänern*. Vänerns Vattenvårdsförbund

Christensen, Agneta (2007). *Yttrande över slutbetänkandet "Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter" (SOU 2007:60)*. Nr. 2007/049. Vänerns Vattenvårdsförbund

Christensen, Agneta (2009). *Årsskrift 2009*. Vänerns Vattenvårdsförbund

Johansson, Barbro (2009). *Tillrinning och vattenstånd 2008-2009 jämfört med medelvärden*. SMHI

Mannheimer, Johan (2008). *Länsstyrelsens synpunkter på slutbetänkandet Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter (SOU 2007:60)*. Nr. 100-17506-2007. Länsstyrelsen Värmland

Nya Wermlandstidningen (1970). 1 april

Nya Wermlandstidningen (1970). 8 april

Statens offentliga utredningar (SOU 2006:94). *Översvämningshot – risker och åtgärder för Mälaren, Hjälmaran och Vänern*. Delbetänkande av Klimat och sårbarhetsutredningen

Statens offentliga utredningar (SOU 2007:60). *Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter*

Thörnesjö, Åke (2008). *Klimat- och sårbarhetsutredningens slutbetänkande (SOU 2007:60) - Yttrande*. Referens 07:24-005. Kommuner i samverkan om Vänerns vattenreglering

Westerlund, Lars-Ola (2008). *Yttrande över slutbetänkandet "Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter" (SOU 2007:60)*. Yttrande 2008-01-13. Naturskyddsföreningen Värmland